

Соколёнок

5/2015

сентябрь-октябрь

Кард

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Гатун жезва ихтилат
 Женжел Иванакай мад,
 Адан лацу шивцикай,
 Адан махъу шивцикай,
 Тайчадикай алай яр,
 Жедай крар тир ашкар.
 Цегьер фена ятарал;
 Там экъечІна дагъларал;
 Шивци кьенер къатІзавай,
 Цавуз гьерекатзавай;
 КІаникай тик ква тамар,
 Къвалахъ – цифер, гуз царцІар,
 Ягъзава цІайлапанар.
 Им эвел я – рахунар.
 Мах вилик ква – аквада
 ГъикІа Буян-атІадал
 АватІа гур-къаб тама,
 Аваз жегил руш ана;
 Адал – мани билбилдин;
 Ката-галтуг ничхирдин.
 Им эвел я – рахунар,
 Ахпа къведа махунал.

Квез акурвал, жемьатар,
 Динни иман гвай халкъар,
 Вич пачагъдин утагъдиз
 Тухурвална къучагъди;
 Вич пачагъдин яз мегътер
 Къуллугъзава, туш серсер.
 Дерт гвач кІусни гададив
 Стхайринни бубадин.
 Куъз я ахътин хиялар?
 Иванахъ – бул парталар,
 Бармакар, цІуд къватида
 Мясерар хупІ цІийида;

Ксуз кІамай кван, нез-хъваз,
 Кеф-кефият тир адаз!
 ИкІ вад гъафте алатна,
 Нуькер вилик акъатна...
 И нуькер яз хъана кван
 Чехиди чи Иванан,
 ГъакІ балкІанрин тевледин,
 Вич бакъайрин эвлед тир;
 Иванакай хъел аваз
 Жедай вичиз кьинер къаз,
 Лугъуз, инай жезмай кван
 Фад чукурда кас патан.
 Вичин фендер чуьнуьхуьз,
 Гъа кар патал авай хуьз.
 Лутуди вич бишидай
 Къазвай, лалдай, буьркъуьдай;
 Хуьзвай рикІе хиял бед:
 «За кар къада ваз, чуьхветІ!»
 ИкІ вад гъафте алатна,
 Нуькер вилик акъатна,
 Акуна хьи, Ивана
 Гъич михъзавач балкІанар;

Амма шивер авай хьи
 Лап рекъинив чухвай хъиз:
 ХупІ рекІв ала шиверал,
 Фири тунва кифера,
 КутІуннава гъакІ мекер,
 Гузва чІарчи нур иер,
 Ахуррава таза къуьл,
 Гуя им я къуьлуьн чуьл,
 Чанахрава ширин яд,
 Цанвайди хъиз лап исят.
 «Де ина вуч сир ава? –
 Нуькерди фикирзава. –
 Мумкин я жал къвез-хъфин
 Иниз кІвалин женжел-жин?
 Садра хуьн кван вилив за,
 КІан хъайитІа, гъилив за
 Гуьллени кваз гъазурда,
 КІамаш инай чукурда.
 За пачагъдин межлисдиз
 Хабар гуда: иблисдин
 Тах авайди мегътердихъ,
 Тирди ам дин тежерди,
 Зулумкар ва ицитІчи,
 Магъу, фалчи, суьгъуьрчи,
 ШейтІан галаз хъваз-нерди,

Килисадиз текъверди,
 Католикрин хаш гвайди,
 Сив хуърла як недайди».

Вич виликан мегътеррин
 Къиле хъайи нуьквер и
 Чуьнуьх хъана ахурра,
 Вичел гергер алухна.
 Йифен къулар атана.
 Адан хуруз тІал яна:
 Я къенвач, я алач чан,
 Дуьа кІелиз я жаздан.
 Вилив хуьзва кІвалин жин...

Чигъна раклари якъин,
 Кхун хъана балкІанар, –
 Къуьзуь мегътер атана.
 Агална, тІуб яна, рак,
 Алудна хъиз фад бармак,
 Эцигна ам дакІардал,
 Анай, шад яз и кардал,
 Къачуна хазна масан –
 Къизил цІакул Зар-къушран.

Ада ахътин гана экв,
 Нуькер, вичин квахъна эрк,
 ТІимил амай гъарагъиз,
 ТІимил амай къарагъиз.
 КичІез, хъана къах нуьквер,
 Алатна михъиз гергер.
 КІвалин жинрез туш хабар!
 КІевна цІакул, алай зар,
 Са кандуда, ам хъана
 Чуьхуьз балкІанар ана,
 Фирийрикай кифериз,
 Мани лугъуз, къуьлериз.

АкІажна и крари,
 Жакъ-жакъ ийиз сарари,
 Нуькер ава килигиз,
 Жинрен крар иливиз.
 Им вуч хъурай? ШейтІанди
 АлукІнава хъсандиз:
 Крчар алач, чуру квач,
 Сагълам хва я, гаф авач!
 Чарар цІалцІам, бафта кваз,
 Перемдал нехиш алаз,
 Мясерар я сахтиян, –
 Валлагъ, язва им Иван.
 Им вуч кар хъуй? ГъакІ нуькер
 Ама, экъисна вилер...

«Агъан, гила хъана чир! –
 Мурмурарна. – Амач сир.
 За ви фендер ашкарда,
 Пачагъдизни хабарда.

Алат хъувуй са-къве югъ,
 Чир жеда ваз зи къуллугъ!»
 Иваназ гъич хабар туш
 Вичел гъихътин къвезва гуж,
 Фирийрикай кифер къаз,
 Мани лугъуз, я ам саз.
 Къве чанахдиз ада мад
 Цана ахпа ширин яд,
 Гатай сулуф кIукI алаз
 Вегъена алава яз.
 КIевна цIакул Зар-къушран,
 Алчудна хъиз мад палан;
 Къилик бармак кутуна,
 Гъанал ахвар авуна.
 Пакаман яр екъечIна,
 Нухкер юзас эгечIна.
 Иванан хух хъана ван,
 Гуя ам я Еруслан,
 Нухкер агъуз юзана,
 ГалчIур жез-жез атана,
 Гъил бармакда Иванан
 Туна – цIакул тухвана.

Пачагъ кватна ахваркай,
 Нухкер, гуя лувар ква,
 Атана ва, пелев чил

Гатаз, ихътин яна зил:
 «Пачагъ, зун ви вилик ква,
 Тахсирар зи къилик ква,
 Тамир на заз жаза гуз,
 Гице зав зи гаф лугъуз». –
 Пачагъди сив къакъунна:
 «Лагъ, яргъияр тавуна.
 На тапарар авуртIа,
 Къамчиди вун алгурда».
 Нухкверди, вич гъиле къаз,
 Лагъана: «Вун регъим гваз
 ЭгечIа зав! Къазва къин,
 Гъахъ я зи гаф, квач са кин.
 Сиверай заз чир хъана,
 Чухънухзавай Ивана,
 Вакай чухънух ийизва
 Гимишарни къизил ваъ,
 Нурлу цIакул Зар-къушран...»
 «Нурлу цIакул?.. Агъ, небгет!
 КIватI ийизва ман девлет...
 Акъваз садра вун, къучи,
 Илигда за вал къамчи!..»
 Юкъ къатна хъиз, нухкер мад
 Рахазва: «Эхъ, сирер мад
 Ава адахъ. Са цIакул
 Хъуналди ам туш батIул;

Жеда гъар са чІавуз ам,
 Дамахариз, лугъуз ам,
 ЭмирайтІа пачагъди,
 Гъидалда а къучагъди
 Зар-къуш вич и ви кІвализ,
 Пачагъдин тавханадиз».
 Нуькер, юкъ лап къве къатна,
 Каравутдив агатна,
 Нурлу цІакул вугана,
 Ахпа мад къве къат хъана.
 Пачагъди къил галтадна,
 Чурудлай гъил алтадна,
 ЦІакулдал сас илигна.
 Сандухда ам эцигна,
 Сабур-къарай атІана,
 Вичин буйругъ лагъана,
 Гъуд юзурна: «Гъей! Фад гъваши
 И зи вилик а кІамаш!»
 Гъилибанар, фад звериз,
 Фирла адаз эвериз,
 Ацалт хъана чеб чпел,
 Хъана вири ярх чилел.
 И кардикай хуш хъана,
 Пачагъ хъуьрез чІагана.
 Абру, и кар акуна,
 Вилеринбур авуна,
 Пачагъдиз хъвер гъун патал,
 Ярх хъхъана мад анал.
 Пачагъ гена хъана шад,
 Бармак гана яз савкъат.
 Гъилибанар, мад звериз,
 Чи Иваназ эвериз
 Фена – мад и гъилера
 Уюнарнач пипІера.
 Тевледихъди аладна,
 Рак ахъайна фад-фадна,
 Фена къвалар Иванан
 КІураривди гатана.
 Зур сят хъана икІ гатаз,
 Тежез адан ахвар хаз.
 Кулунив са аваран
 Авудна ам ахварай.
 Къарагъна хъиз, Ивана:
 «Вуч ксар я?» – лагъана.
 За квел къамчи илигда,
 Ахпа зун квез килигда,
 Чир жеда квез, гъикІ ахвар
 ХадатІа зи, къей хваяр!»
 Гъилибанар рахана:
 «Пачагъди чун ракъана,
 Вун гваз хъша лагъана,
 Гъавилияй чун атана».

Суд-ДУВАН

Расия Гважнев

КВАХЪАЙ

ДЕВИР

Суд-дуванрикай гьикъван кІан хъайтІани кхъиз жеда, амма бес я, им чи эхиримжи суд-дуван хъурай. Дуъз лагъайтІа, ша чна чаз са суал вугун: суд-дуван хъанайни? Ша чун лап сифте кьилелай килигин: 1922-йисуз лезги чил кьве патахъ пайзава, са пай Азербайжандихъ, муькуь пай – Урусатдихъ какадарзава. И кар лезги интеллигенциядиз бегенмиш туш. Интеллегенцияди лугъузва: им кьиле фидай кар туш! Са беден кьве патахъ пайдай затІ туш! И кар сеbeb яз, 1922-йисалай та хъи, 1936-йисалди гьикъван лезги рухваяр адалатсузвилини къурбандар хъанатІа, садани гьисабнавач. Ваз ван жедайди са шумуд гаф я. Къуьзубурун сиверай:

- А чІавуз, гъа месэлайрал машгъул жедайбур тухванай... Мад абур къулухъ хтаначир.

Къуьзубу бубайри, къарибадейри, аялри вирида санал къув яна. Ван желай кас авани? Гъахъ-дуван авани?

Эхирни атана алуькна 1936-йис. И йисуз Къуба патан лезгийр дидедин чІалавайни кваз магърумна. Мектебра дидедин чІал тергна, газет акъудун акъвазарна. КІелдай чкайра лезгидивай харж къачуз хъана. «Лезги харж». Я харж гана кІанзавай, я миллет дегишна кІанзавай. Япарал гьилер илисна, пердеяр хъиткьин тавурай лагъана, вири лезгийри гъарайна:

- Гъахъ гьинва-а-а-а-а? Гъахъ! Гъахъ! Адалаа-а-ат!

Квахъна гъахъ-дуван.

- Им гьихътин власть я, эй Аллагъ? Им чаз я арабривай, я иранвийривай, я монголривай – садавайни акур кар туш, им гьихътин власть я? Ваз ван жезвани?

Гъахъ-дуван квахъна дуьньядилай!!!

Пара гъарайдайбур къаз, тухвана. Эвел муаллимар, савадлубур, ахпаяр ядайбур, къуьлердайбур, бурма бармакар алуькІдайбур, пагъливар ва, эхирни, амуькяйбур шулубур хъана...

Цавни кваз зегьерламишина...

Квез Худат станция чидани? Шиш чинаррин шегьер, Худат! Гъа и станциядин гуьзлемишдай залдин къвалав вижевай са буфет гва. Гъа и буфетда лезгияр ацукъна акуна заз (са шумудра) сада суьгьбетиз, муькуьбур хъуьрез. Тар хайи ван ацалтна. Буфетчик татвидини къил галтадиз, мурмуриз.

- Бунлар дели улублар. Яни, ибур дили хъанва. Са яхцурни цудва я пудкъад йис идалай вилик и буфет алай чкадал са кIарасдин будка алай. Будкадани са иранви жедай. Адан виликни къве шутка, садни маз авай къвати. КIвач эцигдай са чка. Баку патай товарни поезд къведай, ван ацалтна, сигналдинни (яргъал чIугур) гугрумдин, вичин гуьгъуьна гумни манидин сес туна, алатна фидай.

КIвачин къапар михьдай иранвиди лугьудай:

- И поезддаваз тухвайбур дкстагънавай лезгияр тир.

- Вучиз? – жузадай клиент лезгиди.

Иранвичи вичин сив адав агудна, кушкушдай:

- Ибур чпиз лезги чIал кIанда лагъай лезгияр тир.

- Ваз гъинай чида?

- Заз абуру манияр лугьунилай.

Пака гъа и чIавуз иранвиди маса лезгидан кIвачер михьдай арада, гъа накъан хътин товарни къвез жедай. Гъадан къилелни хордалди лугьузвай лезги маниди лепе гуз жедай. И поездни инал акъвазардачир.

- Ваз и поезд вуч поезд тиртIа чир тахъай, яни? – хабар къадай иранвиди лезгидивай.

- Ваъ, лугьудай лезгиди.

- Ибурни Сибирдиз тухвай лезгияр тир.

- Ваз вуч чида?

- Ваз абурун манидин ван къвезвачирни? Ибур вужар тиртIа лугьудани за ваз?

- Вужар тир?

- Пагъливанар, шаирар, манияр лугьудайбур, муаллимар.

- Ва-агъ! – алапат жедай лезги. – Ваз вуч пара чида?

- Къад йис я и будкада кIвалахиз. Яргъал аламаз заз поездда вуч аватIа, вуж аватIа гъасятда чир жеда.

Гъа и станциядал садра Гъажи Мегъамеда, вурвавиди, вичин верхи кулар маса гуз жеда. Анихъни идан балкIандин араба акъвазнаваз жеда. Сив ахъа хъана, верхи са кулни гъиле къуна, и Гъажи Мегъамед алатна физвай товарнидиз килигиз жеда. Вучиз лагъайтIа, поезддай лезги мани лугьузвай. Алатна физвай товарнидин вагонрай лезги мани лугьуда лагъана ни фикирнай? Гъа и арада шлаа-ап, шлаа-ап, шлааа-ап, Гъажи Мегъамедан патав бармакар аватда. Килигда Гъажи Мегъамед бармакриз. Вуа!

Куларни гъа кIвачин къапар михьдай иранвидин патавтуна, Гъажи Мегъамед тадиз акъахда вичин балкIандин арабада, гъатда рекъе. Са къил Вурваз. Акъвазарна араба мискIиндин къвалав, анал гъамиша жемьтар жедай. Гъажи Мегъамеда гъарайда:

- Им Ибреман бурма бармак тушни? Я! Им Султан Мурадан рехи, лацу гелер алай бурма бармак тушни? Я! Им, са кIус рехиди, са кIус чIулавди – Асланан бармак тушни? Я!

- Я залумд хва залум! – килигиз бармакриз, вурвавийяр алапат жеда. – Вун кулар маса гуз фейиди туширни? Ибур ваз гъинай жагъана?

Гъажи Мегъамеда хъайи-хъайивал суьгьбетна.

- АкI ятIа, тухвана абур Сибирдиз, - къетIна вурвавийри.

Ахпа гъахътин тIул гъатна. Сибирдиз тухузвай лезгийри Худатал чпин бармакар гадриз хъана. Иранвиди кIватIиз, хулар маса гуз атайла, Гъажи Мегъамеда вухкуз жеда.

Адани эцигиз жеда и бармакар вичин балкIандин арабада, ахпа вичин балкIандин япал кушкушиз жеда:

- Дуйнъя аку тIун! Са кIус къванни гъахъ-дуван амачир! Вуна вуч лугьудай?

Балкандини кѝил юзурда: вуна дуьз лугузва.

Вурваринни Худатин арада бегьем са цѝувад хуьр ава. Бармакар эцигнавай вичин балкандин араба Гъжи Мегьамеда гьар са хуьруьн кимел акъвазриз жеда:

- Аку куьбурукай аватѝа...

Къве йисузни муьжуьд вацра (агъсакъалрин лугьунрай) Гъжи Мегьамедан кар-кеспи гьам хъана: кулар тухуз, бармакар хкиз. Ахпа адан балкандин кѝвач хана.

Гъахъ-дуван михъиз квахъай дуьньяда дирибаш рухваяр вири тергна. Амукъна гачалар. Квасаяр. Патахъбур. Бишибур. Лалбур... Абур вири партиядиз къабулна. Ахпа абурукай чѝехи къуллугъчияр хъана. Эмирар, буйругъар гудайбур. Гъабурун камаллувилери чун къенин йикъал гъана. Чем, шекер, лугьудайла, гъуьр лугьудайла, чун къакъан цавариз килигзава: я Аллагъ, яраб гъанай хъайитѝани са гъвел аватдатѝа?

Пудкъанни цѝувад йисуз Аллагъдиз лянет авурбуруз цаварай чѝемер аватдани? Шекерар аватдани?

Цавуни зегъер квай марфар ракъурзава...

Гъахъ-дуван квахъай дуьньяди неинки чилер, гъатта цаварни кваз чѝурна, барбатѝа...

Литературадин ёшо

Аялани Диде

А Дагванов
Дагустандин халкьдин
шаир

Элдив ацIай куьчедай
Лепе кьатIдай гими хьиз,
Диде физва куьрпе гвай
Гуя физва вири хьиз.
Кьве гъиливни хурудив
Эгиснава гьалади.
Са гъил кьеб я, пару я,
Са гъил куьлге баладиз.
Килиг, рехъ це вирида,
Дидедин кам йигин я:
«Ксус, зи хва, ширинди,
Гъисс ая жув эркиндиз».
Ахварзава аялди,
Зун тухузва хиялди:
Кьебни кьалхан кьведни я
Дидейрин гъилер.
Накьвари кьун тавурай
Балайрин вилер.
Эй, атлуяр, квез кьуват,
Явашра чамар.
Ахваралла гьвечIи касс,
Хкаж мийир сес,
«Ксус бала, бицIи кас,
Гъилер я ваз мес».
Сергьятдллай аскер хьиз
Мукъаят тир кам,
Аквазва заз диде физ,
АтIуз элдин там.
Яраб гъиниз тади кваз
ФизватIа диде?
Вун гъи жуьре аваз гваз
Рахазва вяде?
ТIурфанар гваз, кьаяр гваз
ЭгечIиз тахъуй,
Дидедин бахт бала гвай
КьелечIиз тахъуй.
Бала кисна гъилерал...
Архаин жен гъикI?
Акьваз, дуьнья, метIерал
Дидейрин вилик.

Каинатдин гьетеркай
Са гьед я чи чил.
Кьалхан хьурай гъилеркай,
Чи чил хуьдай гъил.
Чи чил, чи кьеб хару я,
Назик я куьрпе.
Кьурху гудай «халуяр»
Агудмир куьне.
Чешне я гъил дидедин,
КIир мийир гардан.
Секинвал хуьн дуьньядин
Буржи я гьардан.

ЛЕЗГИНКА ЗАЗ АМУКЪРАЙ

Я мехъер, я мел хъайила,
Лезгинкадин ван хъайила,
Гъиссерив хур ацIуда зи,
Гъалкъа бирдан атIуда за,
КIвачер фида майдандал,
И къуьл я заз масанди.
Чи дагъларин абур къуьл,
Туьнт къуьл, мешреб, сабур къуьл,
Лувар жеда гъилерикай,
Цаварикай, чилерикай,
Лепе жеда сирнавдай.
Гапурар хъиз къилав гай,
Фида кIвачер хци яз,
РикI къудгунда цицIи яз.
Ихътин къуьл тек сад ава.
Дуьньяда ви ад ава,
Дагъустандин дамах я,
Гъар дагъвидиз вун вах я.
Чукурда на сугъулвал,
Тахъай хъизда кагъулвал,
Чилел къулер мад ала.
Хкъягъа лап кIаниди,
Эхтиярни я види,
Ламбадаяр, твистар,
Гъейранардай артистар,
Хкъягъ вальсар, тамтамар,
Вишералди макъамар,

Мадни хъурай, шад я зун,
Элдихъ галаз сад я зун.
Амма зи къуьл заз хъурай,
Ам лезгинка яз хъурай.
Мугъман хъухъ, ваз акурай,
Пагъливандихъ Къабачи,
Хъвехъ дакIундай зуьрнечи,
Къуьзуь, жегъил элкъуьрда,
Лезгинкади къугъурда.
Акъвазарда савашар,
Тадач рикIел ви яшар.
Лезгинкадин тарифар
Гъатнава чи тарихра,
Женг акъалтIай макъамда
Лезгинкадин макъамдал
Къуьл хуш ялдай Шамилаз,
Туьнт гапурдал гъил алаз.
Лугъуда хъи, бес Хочбар
Агакъайла терс хабар,
Вуч кудаь цIуз килигна,
Лезгинкадал илигна,
ЦIуз гъахъналдай къегъал хъиз,
Чешне туна магъалдиз.
Гзаф ава мисалар,
Минет хъуй квез, инсанар,
Квев вуш макъам гумукърай,
Лезгинка заз амукърай.

Авар чIалай элкъуьрайди
Х.Хаметова я.

Афардин кӀус

Тичче

Бадеди салай атӀана хъчар
Чрана вичиз са укӀуь афар.
Пайна виридаз, амукъна са кӀус,
Фикирлу хъана, низ гурай лугъуз.

УкӀуь афарди кар къунвай баде
Гъатна гичин гваз булахдин рекъе.
Низ гурай лугъуз и афардин кӀус,
Муькъвел агакъай къари я ялгъуз:

- Ма, муьгъ!
- Муьгъ тиртӀа, зун вацӀал жедачир.

- Ма, вацӀ!
- ВацӀ тиртӀа, зун муркӀади къадачир.

- Ма, мурк!
- Мурк тиртӀа, зун ракъини цӀурурдачир.

- Ма, циф!
- Циф тиртӀа, зун гару тухудачир.

- Ма, гар!
- Гар тиртӀа, зун тама-тара жедачир.

- Ма, там!
- Там тиртӀа, зун якӀу атӀудачир.

- Ма, якӀв!
- ЯкӀв тиртӀа, зун къванце акъадачир.

- Ма, къван!
- Къван тиртӀа, зун цла жедачир.

- Ма, цал!
- Цал тиртӀа, зун угъриди атӀудачир.

- Ма, угъри!
- Угъри тиртӀа, зун кицӀи къадачир.

- Ма, кицӀ!
- Арф, амп, гъарам-шарам.

Цава амаз тӀуьна афар, чилел фенач гъвел,
Гуьгъуьнаваз хтана кицӀ къаридин гъенел.
Вердиш хъана кӀусар къачуз бадедин гъиляй,
Килигзавай кицӀ бадедиз дустунин виляй.

К. Паташев

СУОЛАДАЗ ДИСОЛВОЛЕ

Яшар кьудкьад тир Тарлан бубадихъ
Галаз раханай садра чи Садикъ:
- Гьинай атана лагъ ваз и яшар,
Гьеле кьекъвезва вун лекьрез ухшар.

Сифте чурудай гьил авадарна,
Ахпа са гьвечли агъ аладарна,
Са тимил хъвер кваз юзурна чене
Юкъ хкажна хьиз гьил туна хъуьчле:

- Къанзаватла ваз суалдиз жаваб,
Амал а язи гафарал, це яб.
Марифатдани эдебда жуван
Лигимар ая уьмуьр, хесет, чан.

Тимил ксус вун, даим хьухъ уях,
Фана дуйнъя я вад йикъан яйлах.
Гзаф немир туйн, тахуй алдатмиш,
Сергьят хвена хьухъ даим яшамиш.

Къвалахдивайни тек тежен герек,
Ял на къанда гьекъни кваз пелек.
Серинвал твамир чанда садрани,
Шаддиз зирекдиз кьекъуьгъ ядрани.

Негъна гадара ичкини пипарус,
Абурун вилик жемир гьич ажус.
Гзаф инсанрин хуьх даим тереф,
Ватан патал бахт я хъайитла телеф.

- Мурад, ичи фу немир, исятда хапа гъазур жеда.

- Зун дустари вилив хуъзва, диде, ви хапа геж хъун зи тахир туш.

- Ви тахсир я ни лугъузва, хва. Гъар къуз къвез, вахт къакъудиз зи зегъле тухузвайди къунши паб я.

- Диде, за фена ада тухвай къван зегълеяр вири хкидани?

- Ваъ, я хва. Абур хкиз жедай затар туш.

- Хкиз тежедай затар ада тухун гъикI авуна?

- Мурад, зи вилериз аквазвач, рапунихъ гъал акала, хтул.

- Амзегъмет алай кIвалах я, баде, гъар зегъметдихъ къиметни хъана кIанда.

- Ваз а савдаяр ни чирна, хтул?

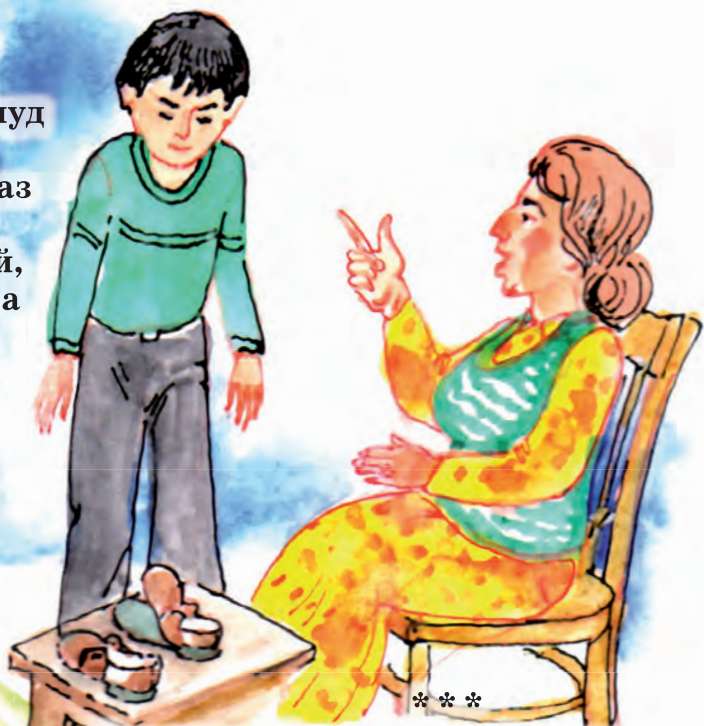
- Вуна, чан баде, бес кIвачай акъудай цаз гана пуд фу къачур нуькI халадин хкет акъагъайди вун туширни?

- АкI ятIа вакай нуькI хала хъанва ман?

- Вахтар гъахътинбур я баде, нуькI хала, тахъайбур авамар яз къазва.

- Мурад, къафунар фу галаз неъ, чан хва тахъайтІа вун чІехи жедач.
- А фад-фад чІехи хьунини заз зиянар гузва, чан диде.
- Абур гьихътин зиянар я?
- КІвачер фад-фад чІехи жезва, диде.
- Ваз вуч чида?
- Фейи гьафтеда къачур чекмейрин пуд югъни хъанач, патар хкатна.
- Вун гъавилай иски батІришар алаз къекъвезвани?
- Бес за вучрай, «чекмеяр гъвечІи хьуй, вун зурба» лагъай ви агъ галукънава захъ, чан диде, зи тахсир ина авач.

- Къарагъ, Мурад, мектебдиз геж жезва.
- Зун къе мектебдиз фидач, диде.
- Вучиз фидач вун?
- Зи шалвардай тІекв акъатнава.
- Накъ алуқІай цІийи шалвардай тІекв гьикІ акъатрай?
- Ам фена ШабатІавай хабар яхъ, зун доскадихъ фена тарс ахъайна хкведалди ада зи суредал кендирагъ алқІурна. Ам алудиз алахъай чкадай тІекв ахъатна. Имни заз дустуни гайи хийир.

- Мурад, югъ няни хъанва, алад фена дана гваз хъша.
- Зи кІвачер тІазва, диде, зун къуъзуъ хъанва.
- Ваз къуъзуъвал вуч ятІа гьинай чида?
- ГьикІ гьинай? Экуънилай няналди хъуътуъл кавалдал ракъиник ацукънавай бадедин кІвачер тІа хъайила, данадихъ галтутзавай, туп къугъвазвай зи кІвачер тІа жедачни? Бадеди лагъайвал «Аллагъдин къадарар я абур».

- Буба, на гьар юкъуз чуру вучиз твазва?
- Чуру тун тавуртга, зун къуьзуь къужадиз элкъведа.
- Ахпа вун бадеди къизил балугъ къаз гъуьлел ракъурдани?

- Ваз чиз, лацу север гъина яшамиш жезва?
- Кефер пата.
- Бес къибле пата вуж яшамиш жезва?
- Къибле пата? Къибле пата чи баде.

- Я диде, батришар дабандилай алатзавайла, вуна памбаг клуфа вучиз твазва?

- Баде, ваз зун кІан яни?
- Шандакьар тийидайла, чІалаз килог-дайла, заз вун пара кІанда, хтул.
- Заз вун, баде, гьамиша кІан я.

- Диде, кье мектебдиз духтур атанвай.
- Вуч ахтармишзавай?
- Ада чна нефес кьачузвани-кьачузвани ахтармишна.

- Йифен кьулара месин кьиле ацу-кьай аялдиз дидеди:
- ГьикІ хьана, хва?
- Ксудай кьван галатна.

ТѢБИАТДИН ДАРМАНАР

Лугбуда хѣи дарман авачир узуър дубнѣда авач. А дарманарни тѣбиатди вичи гузва. И кардин гѣавурда инсанар лап дегъ заманайрилай аваз хѣана. И кардин шагъидвал чал агакънавай Шумердин халкъарин сифте кхѣинри ийизва. Анай аквазвайвал инсанди азарар алудун патал гѣа заманайрилай эгечІна векъер, къалар, яр-емишар ва маса тѣбиатдин затІар ишлемишиз хѣана. Шумерар лагъайтІа 6000 йис вилик и чи девир алукъдалди гилан Ирандин сергъятра яшамиш хѣйи халкъар я.

Шумеррин духтурриз набататрикай, пешерикай, дувулрикай азарар сагъар хѣйидай мижеяр, хирериз кІвахдай гъуърер гъазуриз чидай. Шумеррин тежрибадикай гилан медицинадини хейлин менфят къачузва.

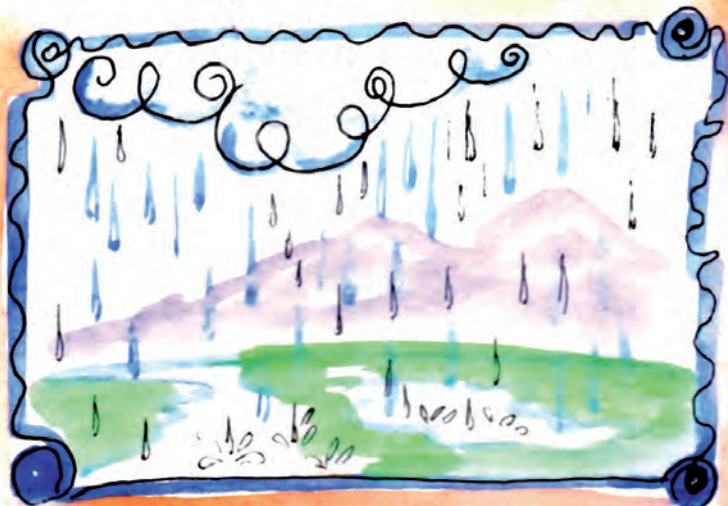
Чилин нефес

Чилин винел шегъерар, минбарар, къелеяр, мискІнар, муькъвер ва хейлин маса дараматар эцигнава. Чилин винелай газ тухудай турбаяр тухванва, кІаник лагъайтІа чІехи шегъерра метрояр кардик кутунва. Амма чил чан алай шеъ я, ада датІана нефес къачузва, къарагъиз ацукъ жезва. Им шак алай кар яз амач. Экваторда ам лап 55 см виниз хкаж жез, агъуз эхвичІзава. Москов шегъердин куьчяр, паркар, стадионар, яру майдан, останкинодин башня, бульварар гъар са суткада 40 см, къарагъиз ахцукъзава. Ибур вири метосферадин гъерекатдилай аслу краяр. Аламатдин кар масад я. И чилин юзуни залзалади хъиз чукІурзавач. Куьз? Куьз лагъайтІа чил секиндиз явашдиз вири санлай 6 сятда 40 см-дин виниз ва агъуз жезва. Инсанри и кар гъиссзавач, абуруз чилин нефедикай хабарни жезвач.

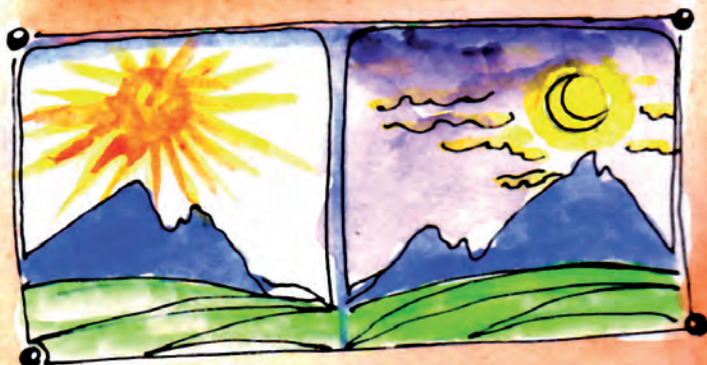

Имуча - муча ?

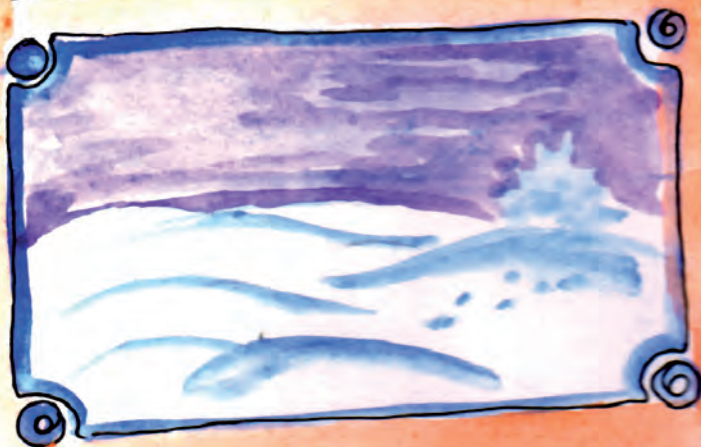
Къайи гъалар – гимитар,
Егинбур я еришар.
Къаз тежербур гъилерив,
Кужумдайбур чилери.

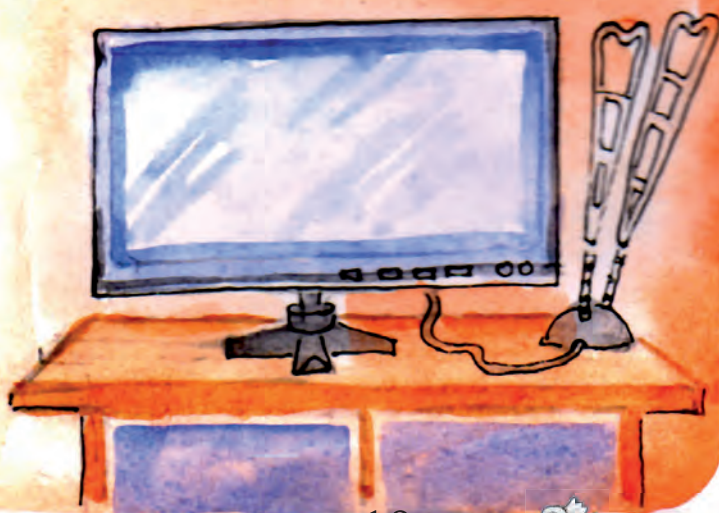
Чин лацу я, астар чулав,
Сят туш, амма къалурда члав.

Лацу затІ я, шекер туш,
Къведа ам чаз винерай.
Дурум гудай аскер туш,
Худда твада алерай.

Маниярни лугьуда ваз,
Хкетарни ахъайда.
Вири дунья къалурда ваз
Вичин мичи дактардай.

Аялдизни табий я касс,
Мум хъиз сиве вижевай.
Баде акур, авачир сас,
Адан гъилер ичле я.

Заз балкІан я къугъвадайла,
Зи данадиз чІал я ам.
Ам вуч хъурай?.. я ам.

Ам галачиз куьчеда зун
Жеда пашман, жеда сушт.
Акурла хуш хъуьреда зун,
Ам зи къунши я, зи...

Гъатнава марф зи хъиле,
Къав алай тІвал зи гъиле.
Къежира, марф, жедатІа,
Килигин вуж шедатІа.

Я гамиш туш, я яц туш,
Я балкІан туш, яз мал я.
Гъаятдавай ругъвац туш,
Ам нек гудай чаз...я.

Хуьре аваз андиз каю кьуна (хкет)

Са хуьре Идрис тIвар алай са лежбер яшамыш жезвай. Кьун-
шийриз ам такIан тир, вучиз лагьайтIа ам зурба фурсухъан
тир. Садан кьилел са дубшуьш атайтIа,
Идрис гьасятда хьуьредаь:

- Зун садавайни акI алцурариз же-
дач!

Са сеферда Идрис шегьердиз фи-
дайвал хьана. Базардай дана кьа-
чуна кIанзавай. Папа кIеви са еб
жагьурна, ам вичин итимдив вуга-
на, лагьана:

- Дана епина аваз хкваш. Ам рекье
квадариз тахьурай гьа!

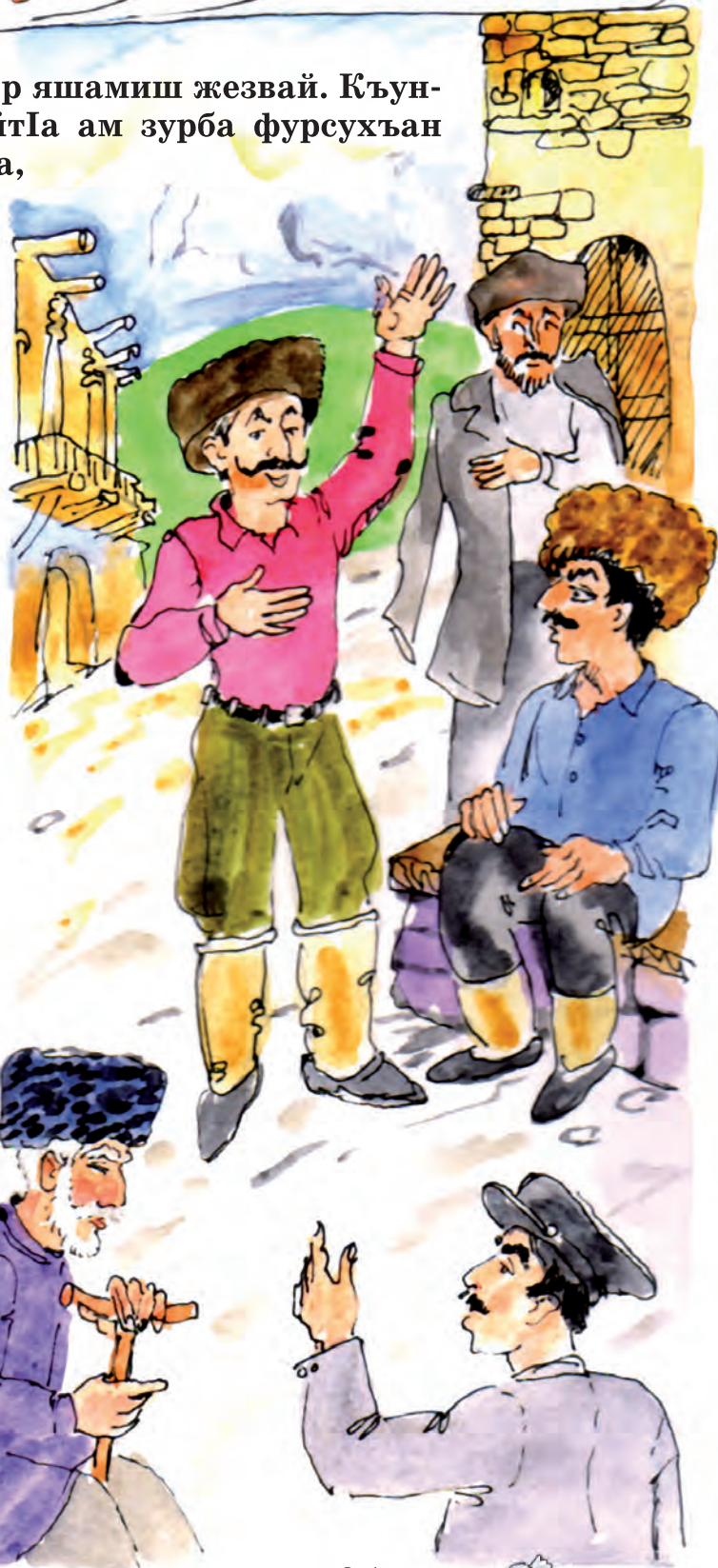
- Вуч ахмакь гафар лугьудачни
вуна! – хьел атана Идрисаз, - Завай
дана чуьнуьхда! Ваъ, зун садавайни
алцурариз жедайди туш.

Яргьалди кьекъвена Идрис базар-
да ва эхирни адан рикIиз куьк лацу
са дана хуш хьана.

«Ингье хьи, гьа им за жагьурза-
вайди тир! – шад хьана Идрис. – Чи
хуьре гьич садахъни ихътин дана
авач!». – Алвер куьтягьна, шегьер-
дай экъечIдайла, адан рикIел ана
вичин са хванахва чекмечи яша-
мыш жезвайди хтана. Хванахва-
дин кIвализ фена ва тарифар ийиз
эгечIна:

- Килиг, за гьихътин дана
кьачунатIа аку! Ихътин дана
вахъ гьич са чIавузни хьайиди
туш!

Чекмечидихъ куьмекчи гада
авай. Адан тIвар Юсуф тир.
Юсуф данадиз килигна. Мецив
са тIанкь ийиз туна, ада лагьа-
на:

- Гъахълу гафар я, дана пара хъсанди я. Анжах мукъаят хъухъ, рекъе ам кас-масди чуьнуьхуьз тахъуй.

Идрис хъурена:

Эгерзи чкадалвун хъанайтIа, ам дугъриданни квахъун мумкин тир, амма завай... Завай ам къакъудиз, чуьнуьхуьз алакъдай кас гъеле и дубнъядал халкъ хъанвач!

Гъаятдай экъечIна, рекъе гъатнавай Идрисан гуьгъуьниз са хъверна, Юсуфа иесидиз лагъана:

- Ваз минет хъуй, заз а фурсухъандиз «тарс» гудай ихтияр це!

- Яраб вавай ам туьхкIуьриз жедатIа?! – жаваб гана чекмечиди.

- Зун чалишмиш жеда, минет хъуй.

- Вуна адаз вуч кар къада?

- За адан дана чуьнуьхда.

- Яраб валай и кар алакъда жал? Ада вичин дана епина аваз тухузва эхир?

- Аквада ваз за дана и гъаятдиз гъикI хкидатIа! – шаддиз гъарайна куьмекчи гадади, ва къацIалай цIийи къве башмакъ къачуна. Куьчедиз чукурна.

Юсуфаз Идрис фейи рехъ чизвай. Къвалавай экIяй хъанвай жигъирдай фена ада фурсухъандилай алудна. Идрис къвезвай рекъел са башмакъ эцигна, Вич чуьнуьх хъана.

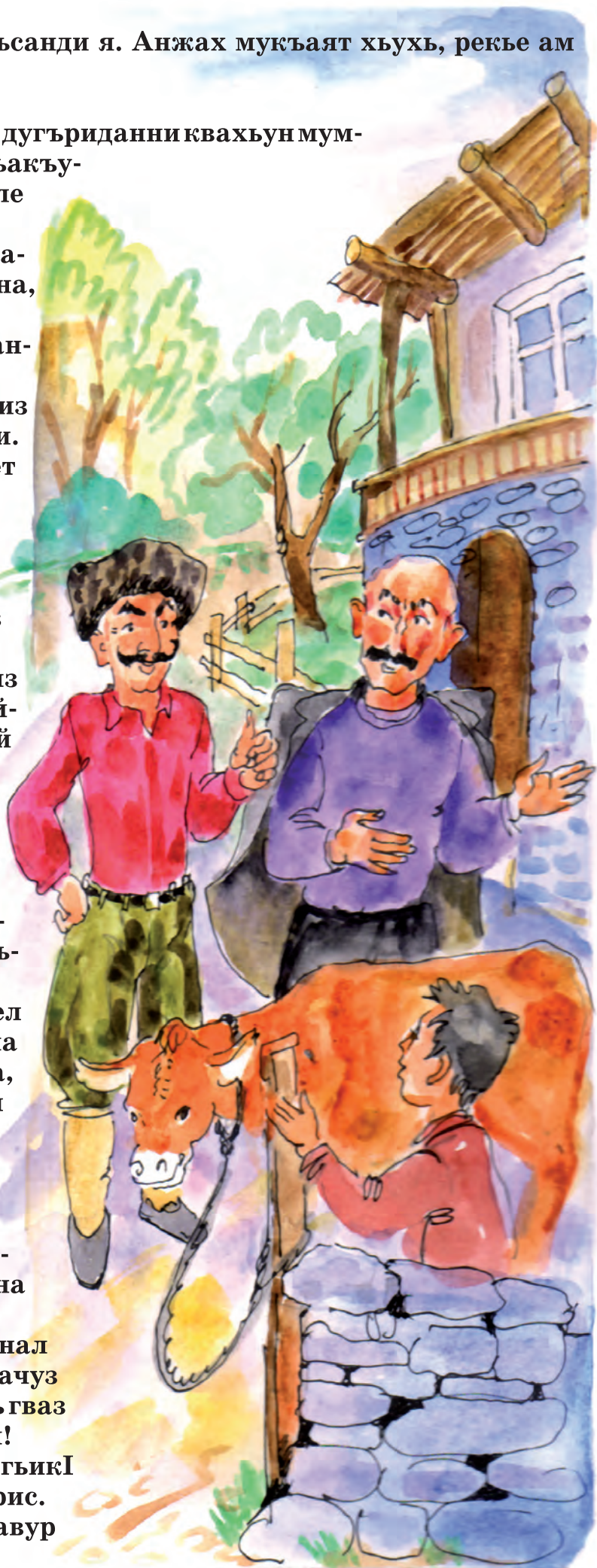
Атана агакъна Идрис, рекъел алай башмакъдиз килигна, алатна фена. Юсуфа мадни рехъ атIана, къвед лагъай башмакъни рекъел гадарна. И сеферда вичи-вичикди са вучтин ятIани мани мурмурзавай Идрис башмакъдив агакъайла, акъваз хъана.

- Агъ, за муькуь башмакъни вучиз къачуначир! – гъайиф чIугуна ада.

Гъерекатна дана са тазунал кутIунна, ам муькуь башмакъ къачуз къулухъди хъфена. Амма башмакъ гваз хтайла, адаз акуна хъи, дана амач!

«Алапат я, яраб данади вич гъикI ахъайнатIа?» - пашман хъана Идрис.

Къекъвена, дана жагъун тавур

Идрис мадни элкъвена шегъердиз рекъе гъатна. Ичли гъилер гваз папан патав гъикI хъфида? Хъайи-хъайивал хиве къуртIа, жув беябур жеда.

Гъа и чIавуз Юсуф дана чекмечидин кIвалерин гъаятдиз хкана, цура кIевна. Чекмечи вичин куьмекчидилай рази хъана ва абур къведни тухдалди хъуьрена.

Чна и данадиз вуч ийида? – хабар къуна Юсуфа, амма чекмечиди жаваб гудалди, вар ахъайна, гъаятдиз Идрис гъахъна.

- Дана гъинава, я гъуьрметлу кас? – хабар къуна чекмечиди, гъич са затIни тахъайди хъиз.

- Дана? Агъ, дана... Заз ам такIан хъана. За ам рекъяй физвай садаз маса гана. Рекъе шандакъар акъудзавай. За жуваз маса дана къачуда...

- Валлагъ, хванахва, захъни са дана ава, - лагъана чекмечиди, - заз ам маса гуз кIанзава. Пул герек хъанва. Белки ам ваз хуш жедатIа?

Куьмекчи гадади цурай дана акъудна, Идрисаз къалурна.

- Ваз идахъ гъикъван пул кIанзава? – жузуна Идриса.

- Муькуь данадихъ вуна гъикъван ганайтIа, гъакъван.

- Вагъ-гъо! Вунани лагъана, - гъилер галтадна Идриса. - За къачур дана ви данадив гекъигиз жеда ни къван! Ам екедини тир, куькдини. Идан тумни куьруьди я. Им маса жинс я!

- ЯтIа, жуваз кIандайвал ая, амма за дана ужуз гудач.

Шегъер яргъа авай, гъаниз килигна Идрисаз чара хъанач, ада дана къачуна. Ам мадни рекъе гъатна.

- Килиг, Идрис, и данани квадариз тахъуй гъа! – лагъана чекмечиди.

- Ваз кичIе жемир ахътин итим туш зун! – хъуьрена Идрис.

Идрис хъфенмазди, Юсуфа лагъана:

- Минет хъуй, ихтияр це, за адан дана мадни чуйнуьхда.

- О-о-о, гила ам вичин дана-дивай яргъаз къекъеч! Да ч гъа! – лагъана чекмечиди. – Гила ам мукъаят жеда.

- За ам къакъудда, ягъугъ! За адакай фурсухъанвал хкудиз кІанзава.

- Хъуй ман, алад...

Идрисалай алудна, чекмечидин куьмекчи рекъин къерехда, валара чуйнуьх хъана. Идрис атана агакъзамазди ада гъарайни:

- Му-у-у! – Му-у-у!

- Вагъ, им квахъай зи дана тушни! – шад хъана Идрис. – Исятда за ам къада ахпа захъ къве дана жеда.

Дана мегъуьн тарал кІевиз кутІунна, Идрис малди гъарагъай патахъди фена. Юсуфа, санай масаниз катиз, мадни малди хъиз гъарайиз хъана. Ахпа ам тадиз хтана, рекъел эхкъечІна. Идриса тарал кутІунай дана ахъайна, ам кІвализ гъална.

Са къадар вахтунда къекъевена, галат хъана, рекъел хтай, Идрисаз мадни акуна хъи: тарал кутІунай дана амач!..

Няниз лап геж хъиз чекмечидин кІвалерин гъятдиз хтана, Идрис кисна акъвазна.

- Гъикана, вуч хъана, вун мадни зи патав хтана хъи?! Дана гъинава? – хабар къуна чекмечиди.

Фурсухъан мадни таб ийиз эгечІна:

- Жувакай гунагъар хкудун патал за дана са фекъидиз пишкеш гана. Пакамаз шегъердиз фена, са маса дана къачуда за.

- Пакамалди гуьзет авун куьз герек я, хванахва? Захъ маса гудай са дана мадни ава!

Хъуьруьн къаз тежез Юсуф Идрисан вилик лацу дана гъана.

Дана акурла, Идриса, нарази яз,
Мурмурна:

- И дана зи квахъай данадилай
виш сеферда усалди я!

И сеферда чекмечидивайни адан
куъмекчидивай хъуьруьн къаз
хъхъанач. Абур акъван клевиз
хъуьрезвай хъи, гъатта абурун ван
къуншийризни хъана, абурни чек-
мечидин гъаятда кватI хъана.

- Вуч хъана? – жузуна вирида.
Чекмечиди виридаз фурсухъан
Идриса къве сеферда гъа са дана
гъикI къачунатIа, ахъайна. Ахпа
ада Идрисаз лагъана:

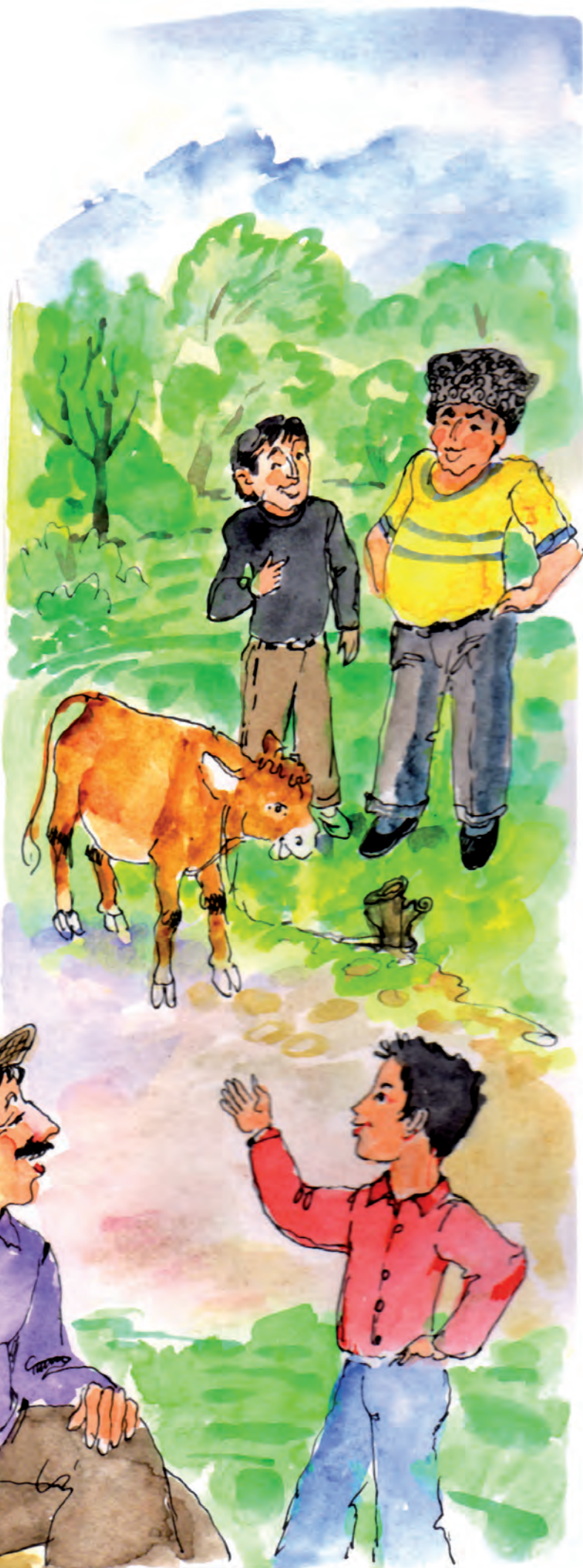
- Килиг, хванахва, эгер вуна
инал виридаз вуна мад садрани
фурсар хъийидач лагъана, гаф гуз
хъайитIа, за вав данани вахкуда,
пулни. ТахъайтIа, вахкудач.

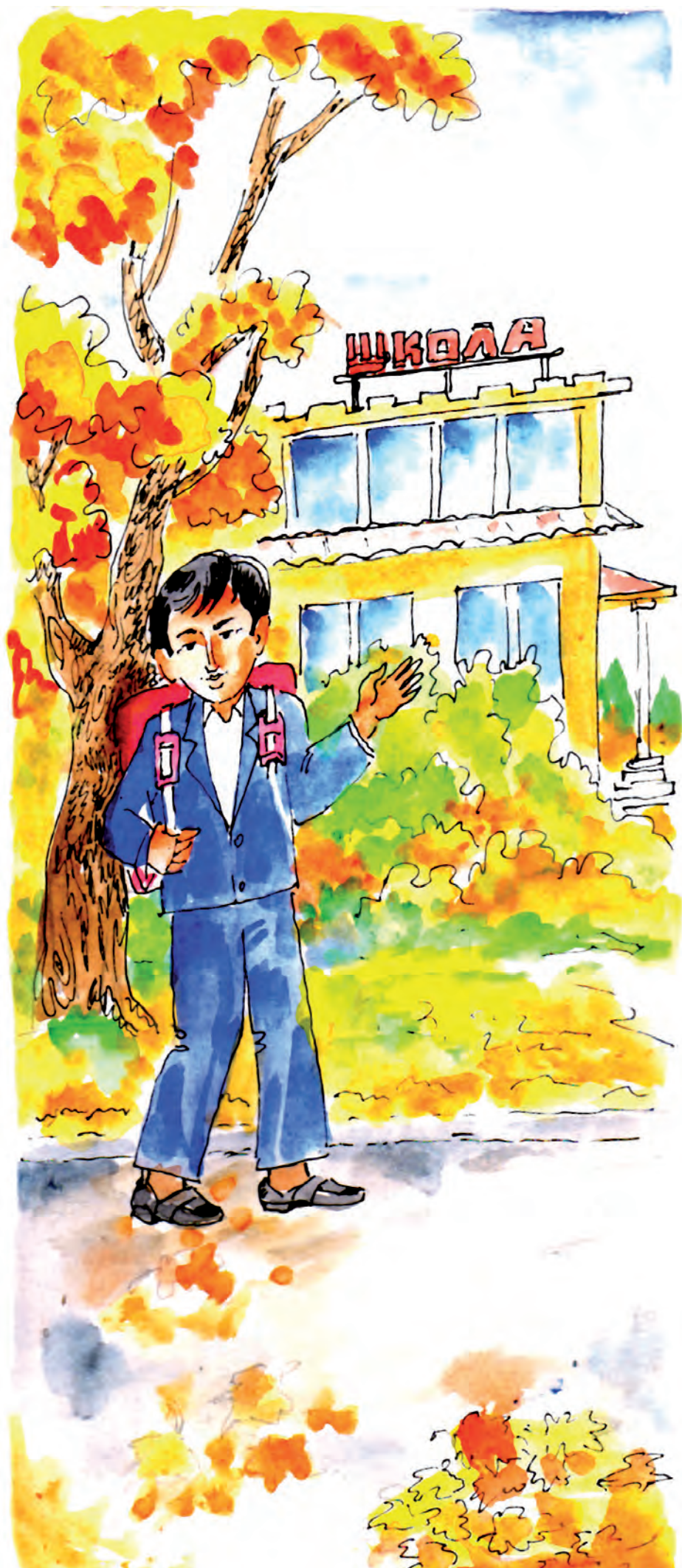
Чара хъанач, Идриса разивал
гана.

Са тIимил вахтунилай и агъва-
латдикай адан хуьруьнвийризни
хабар хъана. Гъа чIавалай башла-
мишна Идриса фурс хъийизмазди,
сада-къведа гъикI хъайитIани лу-
гъуз хъана:

- Я Идрис, вуна чаз атIа чIавуз
къве сеферда са дана гъикI
къачунайтIа ахъая тIун!

И гафарин ван хъанмазди фур-
сухъан гъасятда кис жедай.

Соколенок

ISSN№0206-7978

Кард

5/2015

сентябрь-октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и
массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ №ТУ5-0019
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Худ. редактор З. Даганов
Тех. редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
Оформление обложки З. Даганов

Дата выхода в свет 17.11.2015 г.
Тираж 612 экз.
Заказ №148

Типография: ООО «Издательство «Феникс
пресс» Адрес типографии: 367018, РД,
г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Лезгинский язык
Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная